

Oikeustulkin työ – yhteistyön etiikkaa

Tuija Kinnunen

Kieli-, käännös- ja kirjallisuustieteet

Tampereen yliopisto

Gun-Viol Vik-Tuovinen

Pohjoismaiset kielet

Vaasan yliopisto

Artikeln behandlar begreppet gemensam etik som en förutsättning för en ändamålsenlig tolkning i domstol under rättegångar. Utgångspunkten för artikeln är dels olikheten mellan domstolens och tolkens arbetsuppgifter, dels hur dessa parters åligganden flätas samman när den gemensamma arbetsuppgiften ska utföras under rättegången. Vi framhåller att det i den gemensamma kommunikationssituation som rättegången utgör behövs en gemensam etik som styr verksamheten, en etik som bör omfattas av både tolkarna och de deltagande juristerna. Inledningsvis fokuserar vi på utgångspunkterna för den gemensamma arbetsuppgiften, därefter diskuterar vi faktorer som påverkar tolkningen och betydelsen av en gemensam uppfattning och en gemensam etik. Artikeln påvisar hur jurister och tolkar förhåller sig till tolkens möjligheter att förbereda sig för tolkningen. Utgående från några utdrag ur vårt forskningsmaterial diskuteras hinder för en gemensam kunskapsbildning och nödvändigheten av att utveckla en gemensam etik.

Avainsanat: oikeustulkkaus, yhteistyö, etiikka, jaettu tieto

1 Johdanto

Perinteiset professioiden rajat ja työtehtävät ovat jatkuvassa muutoksen tilassa. Työtehtävät ovat yhteiskuntien muuttuessa monimutkaistuneet, ja niiden hoitamiseen tarvitaan jatkuvasti uudenlaista osaamista ja erilaisia yhteistyökuvioita (ks. esim. Grbić 2010). Yhteisen työn lisääntymisen ohella yhteiskunta on monikielistynyt ja monikulttuuristunut. Tälläkin on vaikutusta työtehtävien hoitamiseen. Puuttuva yhteinen kieli vaikuttaa esimerkiksi siihen, että oikeussalissa käytetään yhä useammin tulkin palveluita, jotta monikieliset oikeudenkäynnit on mahdollista toteuttaa. Tässä artikkelissa pohdimme yhteistyön etiikkaa ja yhteisen tiedon tarpeellisuutta näiden tehtävien hoidossa. Tarkastelemme juristien ja tulkkien työtä yhteisenä tiedonmuodostuksena. Yhteisellä tiedonmuodostuksella tarkoitetaan tilannetta, jossa tietty ryhmä omistaa syntyvän tiedon yhdessä eli kollektiivisesti (Parviainen 2006). Tällaista tietoa syntyy, kun asiantuntijat selvittävät jotakin ongelmaa joko yhdessä keskenään tai yhdessä sellaisten henkilöiden kanssa, joilla ei ole asiantuntijastatusta.

Tämä artikkeli tarkastelee yhteisen tiedon merkityksen lisäksi myös yhteistyön etiikkaa ja tulkkausta rikosoikeudenkäynteihin liittyvissä työtilanteissa. Artikkelin lähtökohta on toisaalta tuomioistuimen ja tulkin työtehtävien erilaisuus ja toisaalta niiden kietoutuminen yhteen viestintätilanteessa ja yhteisten työtehtävien hoitamisessa. Artikkelissa tuodaan esiin, miten oikeudenkäynnin muodostaman yhteisen viestintätilanteen onnistumiseksi tarvitaan toimintaa ohjaavaa eri osapuolten yhteisesti ymmärtämää, jaettua etiikkaa. Yhteinen etiikka ottaa huomioon moniammatillisen työtilanteen eri osapuolet (ks. esim. Irvine ym. 2004: 279–280). Aluksi tarkastelemme työn lähtökohtia, seuraavaksi pohdimme tulkkaukseen vaikuttavia tekijöitä ja yhteisen työn etiikkaa sekä yhteisen ymmärryksen merkitystä. Näiden jälkeen tarkastelemme kahta aineisto-otetta ja pohdimme niiden perusteella yhteisen tiedonmuodostuksen esteitä ja jaetun etiikan välttämättömyyttä. Otteet on poimittu haastatteluista, joista toisessa on haastateltu kokenutta asianajajaa ja toisessa kokenutta oikeustulkkiä. Artikkelissa esitetyt ajatukset liittyvät kuitenkin laajempaan tutkimukseen, jonka aineistona on yksi tulkatun oikeuskäsittelyn video- ja äänitallenne sekä useampia asianajajien, tuomareiden ja tulkkien haastatteluja (ks. Kinnunen 2010).

2 Oikeustulkkauksen tilanne Suomessa

Suomen lainsäädännön mukaan suomen-, ruotsin- ja saamenkielisillä sekä muita kieliä puhuvilla henkilöillä on tarvittaessa oikeus tulkkaukseen oikeudenkäynneissä. Jos henkilöllä rikosasioissa on oikeus tulkkaukseen, tuomioistuimen on itse viran puolesta huolehdittava tulkkauksesta tai kutsuttava tulkki tulkkausta hoitamaan. (Kielilaki 2003/423, Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa 1997/689.) Käytännössä oikeus oman kielen käyttöön ja tulkkaukseen ei kuitenkaan aina toteudu. Syitä tähän ovat muun muassa joidenkin maassamme vähemmän puhuttujen kielten ammattitaitoisten tulkkien vähyys, toimivan rekrytointi- ja auktorisointijärjestelmän puute sekä eri osapuolten yhteisten toimintasääntöjen puuttuminen (Oikeustulkkauksen selvityshanke 2008: 12).

Euroopan unioni antoi vuonna 2010 direktiivin oikeudesta tulkkaukseen ja käännöksiin rikosoikeudellisissa menettelyissä (Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2010/64/EU). Direktiivi määrittää oikeuden toteuttamista koskevat

vähimmäisvaatimukset. Niitä on sovellettava rikosoikeudellisissa menettelyissä kaikissa Euroopan unionin jäsenvaltioissa. Suomessa on direktiivin perusteella vuonna 2011 ryhdytty valmistelemaan toimenpiteitä. Direktiivi on pantava täytäntöön vuonna 2013. (Oikeusministeriö 2011.)

Rikosasiassa oikeudenkäynnin tavoitteena on selvittää, onko epäilty syylistynyt rikokseen. Jos epäilty on syyllinen, oikeudenkäynnissä päätetään myös rangaistuksesta. Suomen lainsäädännön mukaan rikosasian pääkäsittely on suullinen. Suullisuus ei kuitenkaan merkitse sitä, että käytetty kieli olisi puhekieltä tai puhuttua yleiskieltä. Vies-tintä oikeussalissa voi myös olla hyvin kirjakielistä, sillä lainsäädännön mukaan asianosainen saa lukea asiakirjasta vaatimuksensa sekä suorat viittaukset oikeuskäytäntöön, oikeuskirjallisuuteen sekä useita teknisiä ja numerotietoja sisältäviin asiakirjoihin. Lisäksi asianosainen saa käyttää kirjallista muistiinpanoa muistinsa tukemiseksi. (Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa 11.7.1997/689.)

Suomen kääntäjien ja tulkkien liitto on laatinut jäsenistönsä käyttöön useita tulkkaukseen liittyviä ohjeita (ks. SKTL 1994, 2001, 2002). *Oikeustulkkausohjeissa* (SKTL 2001) käsitellään tulkkaustoimeksiannon hyväksymistä, toimeksiantoon valmistautumista, toimeksiannon hoitamista ja tulkin palkkiota. Oikeustulkkausohjeiden mukaan oikeustulkin tehtävänä on kääntää tarkasti ja luotettavasti oikeudessa esitetyt puheen- vuorot (emt. 3.3.). Valmistautumisesta ohjeissa sanotaan, että tulkkauksen tarkkuuden varmistamiseksi tulkki pyytää käyttöönsä toimeksiantoon liittyvät asiakirjat, esimerkiksi syytekirjelmän, jotta hän voi perehtyä niihin hyvissä ajoin ennen oikeuden istuntoa. Li- säksi todetaan, että tulkki tutustuu toimeksiantoon liittyvään aineistoon ja perehtyy tarvittavaan terminologiaan (emt. 2). Oikeustulkkausohjeiden tulkinta aiheuttaa välillä kiistoja, esimerkiksi siitä, mitä tulkkauksen ”tarkkuus” merkitsee (vrt. Kadrić 2009: 58, Driesen & Petersen 2011: 6).

3 Oikeustulkin toimintaan vaikuttavat keskeiset tekijät

Tulkin toiminta oikeussalissa tukeutuu hänen ammattitaitoonsa ja hänen käsitykseensä omasta tehtävästään oikeudenkäynnin osapuolena. Tulkin perusammattitaitoon kuuluvat

muun muassa kielitaito ja kulttuurien tuntemus, tulkattavaan alaan liittyvä tieto ja terminologia sekä tieto kulloisestakin toimeksiantoon liittyvästä viestintätilanteesta. Myös tulkin tehtäviin ja niiden suorittamiseen liittyvät tiedot ovat tärkeitä. Nämä tiedot voivat olla koulutuksen ja tulkin oman käytännön kokemuksen kautta hankittuja tai ne voivat perustua tulkkien järjestöjen kollektiivisesti koottuun ammattietikkaan ja normistoon. (Vik-Tuovinen 2011.)

Oikeustulkkauksilanteiden rasitteena on se, että oikeustulkkeina voi toimia sekä hyvin ammattitaitoisia tulkkereja että sellaisia henkilöitä, jotka eivät ole saaneet tulkkikoulutusta ja jotka eivät ole tietoisia tulkkien ammattietiikasta ja ammattieettisten ohjeiden nimeämistä tulkkien velvollisuuksista, oikeuksista ja työskentelytavoista. Koska Suomessa ei ole vielä käytössä oikeustulkkien auktorisointijärjestelmää, ei ole mahdollista todeta, että tulkkina toimiva henkilö hallitsee oikeustulkkauksilanteen. Toisaalta myös juristien tiedot, kokemukset ja käsitykset oikeustulkin työstä saattavat vaihdella paljon.

Asianmukaiseen oikeustulkkaukseen vaikuttavat sekä itse tulkkaukseen liittyvät olosuhteet että oikeuskäsittelyyn osallistuvien osapuolten kyky tehdä yhteistyötä ja toimia vuorovaikutuksessa ennen oikeudenkäyntiä ja oikeudenkäynnin aikana. Viestintätilanteen fyysinen ympäristö, tilanteeseen osallistuvat osapuolet, viestinnän tarkoitus ja tulkattavan puheen sisältö, muoto ja esittämistapa vaikuttavat voimakkaasti tulkin toimintaan. Oikeustulkkauksilanteen erityislaatua korostavat omalta osaltaan myös viestintään heijastuvat oikeusinstituutioon perinteet, viestivien osapuolten valtasuhteet sekä viestintään osallistuvien osapuolten tehtävät, roolit ja tavoitteet. Itse tulkattava puhe saattaa vaihdella kirjakieleen pohjautuvasta puheesta spontaaniin puheeseen. (Vrt. Alexieva 1997/2002: 230.) Myös käsitykset tulkin roolista ja tehtävistä saattavat olla hyvin vaihtelevia. Niin tulkkien keskinäiset käsitykset kuin myös oikeustulkin ja oikeudenkäynnin muiden osapuolten käsitykset saattavat poiketa paljon toisistaan (Foley 2006, Ortega Herráez ym. 2009, Eades 2010, Morris 2010).

Tulkkien toimintaa ohjaavat erilaiset ammattieettiset säännöt ja ohjeet. Näitä ovat esimerkiksi Suomen kääntäjien ja tulkkien liiton *Tulkin ammattisäännöstö* (SKTL 1994) ja kansainvälisen konferenssitulkkijärjestön ammattieettinen säännöstö, *Code of*

Professional Ethics (AIIC 2009). Tulkin etiikasta todetaan *Tulkin ammattisäännöstössä*, että tulkilla on vaitiolovelvollisuus, tulkki ei käytä väärin mitään tulkkauksen yhteydessä tietoonsa tullutta, tulkki ei ota vastaan toimeksiantoa, johon hänellä ei ole tarpeellista pätevyyttä tai jossa hän on jäävi, tulkki valmistautuu huolellisesti tehtäväänsä, tulkki on puolueeton eikä anna henkilökohtaisten asenteidensa tai mielipiteidensä vaikuttaa työhönsä, tulkki ei hyväksy toimeksiantoa, joka haittaa tulkkien ammattikuntaa tai vähentää sen arvostusta, tulkki on solidaarinen ammattikuntaansa kohtaan, tulkki tai tulkkitiimin päätulkki varmistaa, että työolosuhteet ovat tulkkaukseen soveltuvat. Nämä säännöt ovat sovellettavissa myös tulkkauksen eri osa-alueisiin, kuten oikeustulkkaukseen.

Tulkausta ohjaavista säännöistä huolimatta tulkin rooli oikeudenkäynnin yhtenä osapuolena ei ole ongelmaton, koska siihen voi liittyä hyvin ristiriitaisia odotuksia. Tulka-tuissa tilanteissa yleensäkin eri osallistujilla on omat tavoitteensa (Alexieva 1997/2002: 229). Omia tavoitteita voi olla yksittäisillä puhujilla, tilaisuuden osallistujilla, ja myös koko tilanteen tavoite voidaan tulkita eri tavalla. Alexievan (emt. 230) mukaan tilanteen kuormittavuuden voi ennakoida osapuolten tavoitteiden perusteella. Oikeustulkkauks-tilanne on kuormittava, koska viestinnän osapuolilla on toisistaan hyvin eriävät tavoit-teet, ja niiden välittäminen edellyttää tulkilta erityistä valppautta ja tarkkuutta. Viestintää monimutkaistaa edelleen se, että tulkin rooliin ja tehtäviin voi kohdistua muiden oi-keudenkäyntiin osallistuvien taholta tulkin ammattietiikan vastaisia odotuksia. Näin ol-len tulkin rooliin liittyvät ongelmat eivät rajoitu pelkästään tulkkauksprosessiin ja tulk-kaussuoritukseen, vaan ongelmia voi syntyä myös tulkin ja oikeudenkäynnin muiden osapuolten ristiriitaisista käsityksistä tulkin roolista (Berg-Seligson 2002: 2; Lee 2009).

4 Käsitys etiikasta ja jaetusta ymmärryksestä

Työelämässä tapahtuvaa eri ammattiryhmien keskinäistä työtä on tutkittu myös etiikan näkökulmasta. Näin on tehty muun muassa tutkittaessa lääkärin ja sairaanhoitajien yhteistä potilastyötä. Näitä ammattiryhmiä koskevat korkeat moraaliset velvoitteet. Korkeat moraaliset velvoitteet sitovat myös tulkkeja ja juristeja. Kummankin ammattialan tehtävien hoidossa on kyse oikeusturvan toteutumisesta. Tällaisen työn

kannalta eettisten ohjeiden pitäisi olla hyvin sisäistettyjä asiakkaan oikeuksien turvaamiseksi. Kuten lääkäreiden ja sairaanhoitajien (ks. esim. Storch & Kenny 2007: 485–487), myös tulkkien ja juristien pitäisi sisäistää työnsä eettinen perusta jo koulutuksen aikana sekä kehittää sitä myöhemmin täydennyskoulutuksessa. Koska kaikilla oikeudessa tulkin työtä hoitavilla henkilöillä ei ole yliopistollista tai ammatillista kääntäjän tai tulkin koulutusta, jonka aikana he olisivat joutuneet reflektoimaan omaa toimintaansa eri tilanteissa, heillä ei välttämättä myöskään ole työtänsä ohjaamassa sisäistettyä käsitystä hyvästä toiminnasta. Terveystieteiden alalla tarve lääkäreiden ja terveydenhoitajien yhteiseen koulutukseen on tunnustettu, joskin yhteisten kurssien sisällyttäminen koulutusohjelmiin on ollut hankalaa ja yhteistyön jatkuvuus ei ole ollut taattua, vaikka sellainen olisi aloitettu (ks. esim. Irvine ym. 2002). Tällaisessa moniammatillisessa koulutuksessa olisi tarkoitus pohtia yhteisen työn etiikkaa ja yhteisiä työkäytäntöjä (Storch & Kenny 2007: 486). Työssä, johon kuuluu toisten ihmisten oikeuksista huolehtiminen, on ajateltava myös sitä, että eri ammattiryhmät tuntevat toistensa työn etiikkaa eli sitä, miten työ tehdään sillä tavalla, että toiminnan perimmäinen tarkoitus toteutuu mahdollisimman hyvin (ks. Malloy ym. 2009).

5 Jaetun ymmärryksen esteitä

Perinteisesti oikeussalissa tapahtuvaa työtä on pidetty erityisen vahvasti yksilön varassa tapahtuvana työnä (ks. Engeström 2008: 48). Monikielinen oikeudenkäynti muodostaa kuitenkin työtilanteen, jossa eri osapuolet tarvitsevat toisiaan pystyäkseen hoitamaan työtehtävänsä kunnialla omia eettisiä sääntöjä loukkaamatta. Yhteistä työtä haittaa usein yhteisen tiedonrakentamisen vähäisyys. Parviaisen (2006: 167–174) mukaan yhteistä tiedonmuodostusta estävät seuraavat seikat: hierarkiat ja valtapositiot, organisaatiokulttuuri, kognitiivinen asymmetria, kieli ja ammatilliset terminologiat, sukupuoli, ikä ja etninen tausta, emootiot, luottamuksen puute, liiallinen luottamus, yksilölliset intressit, kiire ja aikapolitiikka, kilpailu ja tila. Useat näistä esteistä tulevat esiin myös oikeustulkkausessa.

Yhteisiä tiedonmuodostuksen esteitä on mahdollista osoittaa useampia jo kahden aineistosta poimitun esimerkkioitteiden avulla. Esimerkissä 1 haastateltavana on asianajaja, jolla on runsaasti kokemusta monikielisten oikeudenkäyntien hoitamisesta ja oikeustulkin kanssa työskentelystä. Asianajaja kertoo kokemuksistaan, joiden perusteella tulkkausta joutuu jatkuvasti korjaamaan.

- (1) Ja voi sanoa, ehkä niin kun sunkin tutkimuksen kannalta on järkyttävää se, että voi sanoa, että lähes, no ei ehkä puolesta, mutta sanotaan näin että että hyvin usein, sanotaan kolme neljä tulkkausta kymmenestä, jossa on englannin kielen tulkkaus, jota mä pystyn niin kun arvioimaan, niin se on virheellistä joltain osin. Eli mä joudun korjaamaan tulkin virheitä, jos se on niinku juuri tämmöisessä vaiheessa jossa jossa tulkataan asiakkaan vastauksia tai todistajan vastauksia, niin mä joudun puuttumaan siihen, et ei se noin mennyt, ja silloin se korjataan ja se on järkyttävää, että englannin kielen tulkit on kuitenkin Suomessa erittäin nyt parhaiten ammattitaitoisia, niin mikä se taso sitten on, jos me puhutaan nyt kurdin, persian tai venäjän joistakin muista kielen tulkkauksista, joihin ei välttämättä oo sitten aina saatavissa ja kun kukaan ei pysty kontrolloimaan sitä tulkkausta?

Esimerkistä nousee esiin useita seikkoja, jotka kertovat omalla tavallaan Parviaisen (2006) mainitsemista tiedonmuodostuksen esteistä. Ensinnäkin esimerkki kertoo tietynlaisesta valtapositiosta. Asianajajalla on mahdollisuus korjata tulkin työn virheitä. Tulkilla sen sijaan ei ole tätä mahdollisuutta asianajajan työn osalta. Esimerkki heijastaa myös asianajajan yleistä luottamuksen puutetta toista ammattikuntaa ja oikeustulkkausten tasoa kohtaan.

Toisessa esimerkissä haastateltavana henkilönä oli kokenut englannin kielen oikeustulkki, joka kertoo kokemuksistaan yhteistyöstä asianajajatoimiston kanssa. Hän puolestaan valittaa siitä, että hän ei saa käyttöönsä työtehtävän hoitamiseen tarvittavia aineistoja, jotta voisi valmistautua työnsä hyvään hoitamiseen.

- (2) [tulkki selaa asiakirjoja ja kirjeenvaihtoa] näähän on ihan hyviä asiakirjoja sinänsä ja tässä on sitten näköjään tullut tuore kolmannen istunnon pöytäkirja ennen [--] mut se mikä tästä puuttuu kokonaan on se mitä mä en saanu huolimatta tiedusteluistani niin mähän en saanu tästä todistusaineistosta mitään tutustuttavakseni en edes sellasta luetteloa siitä mitä siellä on mikä sekun on tulkille hyödyllinen että kun tässä sanotaan, että tässä viittaamme todisteeseen see neljä [C4], niin ois hyvä tietää, mikä se on, koska sillä voi olla vaikutusta siihen, mitä verbiä tulkkauksessa käytetään tai muuhun. [--] Mut niitä mä en saanut ja siitä siinä tulkkauksessa tulikin sitten ongelma siinä siinä kuulemisessa mihin päästää sitte kohta [--] ja täällä [kirjeenvaihdossa] näköjään on tällanen, että mikäli aiotte viitata kirjallisen todisteen sisältöön [haastattelija: mutta siihen ei sitten tullu vastausta] ei, ei, ei. [haastattelija: onko tää tavallista ettei tuu vastausta] On, on ihan normaalia reagointia. [--] Mä luulen ettei niitä kiinnosta – he ei niinkun ymmärrä, että miks toi tollasta kysyy, miksei se vaan tee sitä työtä, eiks se osaa tätä hommaa, miks se kyselee tollasia. Ei ne ymmärrä sitä ollenkaa, vaikka sitä yrittää selittää [--]

Myös tästä toisesta esimerkistä käy tiiviisti ilmi joitakin yhteisen tiedonmuodostuksen esteitä. Ensinnäkin ote kertoo jälleen kognitiivisesta asymmetriasta ja työkäytäntöjen kohtaamattomuudesta. Toisella ammattiryhmällä on hallussaan tietoa, jota toinen ammattiryhmä tarvitsee, mutta ei pyynnöistä huolimatta saa käyttöönsä. Myöhemmin tulkki kertoo, että joskus näissä tilanteissa on kyse kiireestä, mutta myös siitä, että hänen tarvettaan ei oikein ymmärretä. Lisäksi tulkki kertoo siitä, että aineistojen puute vaikeutti kyseiseen toimeksiantoon valmistautumista, ja oikeudenkäynnissä hänellä oli vaikeuksia todisteiden tulkkauksessa, koska niissä oli hyvin teknisiä yksityiskohtia. Tulkin oikeus tietoon ja valmistautumiseen saattaa vaarantua myös kiireen vuoksi, samoin valmistautumisen ja koulutuksen merkitystä vähätellään myös maksamalla työtehtävästä alhaisia palkkioita (ks. myös Kinnunen 2010).

Itse oikeustulkkauksitilanteisiin liittyvä eettinen ongelma syntyy usein käytännön työtilanteessa. Tutkimusaineistomme videoaineiston, nauhoitteiden ja observoinnin perusteella tulkille ei aina anneta mahdollisuutta tulkata käytettyjä puheenvuoroja rauhassa vaan oikeudenkäyntiä jatketaan ikään kuin tulkkausta ei olisi. Oikeustulkki ei tule huomioiduksi viestinnän työtehtävää hoitavana osapuolena, jonka eettisten sääntöjen mukaan on huolehdittava viestinnän toteutumisesta sillä tavoin, että oikeudenkäynnin kaikki osapuolet voivat seurata oikeudenkäynnin kulkua. Aineistomme perusteella oikeustulkki ei aina myöskään oma-aloitteisesti huolehdi siitä, että hänellä itsellään on mahdollisuus tehdä työtään riittävän hyvin (vrt. Kadrić 2009: 201).

6 Pohdintaa

Eri ammattiryhmien edustajien on yhteisessä työtehtävässä onnistuakseen ymmärrettävä toistensa työtä, sen tavoitteita sekä työtehtävien hoitamiseen liittyvien erilaisten tekojen merkitystä kokonaisuuden onnistumisen kannalta (ks. myös Parviainen 2006). Yhteistä työtehtävää pitäisi pohtia ja suunnitella yhdessä, yhteisistä tavoitteista pitäisi pystyä sopimaan ja työtehtävien hoitamista varten olisi laadittava yhdessä yleisiä ohjeita, jolloin myös hiljainen tieto tulisi jaetuksi (ks. myös Vik-Tuovinen 2011). Yhteinen ymmärrys edellyttää toisen tehtäviin ja tavoitteisiin perehtymistä, toisenlaisen työn

kunnioittamista ja toisen ammattilaisen arvostamista. Eri ammattiryhmien edustajien haastattelut kuitenkin kertovat korutonta kieltään siitä, että näin ei vielä ole. Juristit ja tulkit eivät ole täysin tyytyväisiä toistensa työpanokseen. Monet tutkimustulokset viittaavat siihen, että käsitykset tulkkien työstä vaihtelevat yleisesti, ja tämä ei ole vain suomalaisen oikeudenhoitoon liittyvä ongelma (ks. esim. Berk-Seligson 2002: 219, Kadrić 2009: 124–147, Lee 2009, Martinsen & Dubslaff 2010, Morris 2010). Tulkin tekemän työn luonnetta ja edellytyksiä on muiden ammattiryhmien vaikeaa ymmärtää, ja ilmeisesti myös tulkkien on itse vaikeaa perustella oman työnsä erityispiirteitä muille.

Yhteisen työtehtävän hoitoa koskeva jaettu ymmärrys on siis oikeudenkäynnin tapaisen monimutkaisen työtehtävän hoitamisen kannalta tärkeää. Kun oikeussalissa työtä tehdään useamman kielen avulla, keskustelua johtavalla tuomarilla ei ole enää samanlaista tilanteen hallinnan valtaa kuin yksikielisen keskustelun ohjaamisessa. Työtehtävä on jokaisen tilanteessa työtä tekevän kannalta monimutkaisempi kuin yksikielisessä oikeudenkäynnissä. Tilanne on tuomarin tai asianajajan asiantuntija-aseman kannalta ongelmallinen, sillä ilman tulkkia heillä ei olisi asiantuntijuudelleen käyttöä. Siksi he ovat riippuvaisia tulkin kyvyistä selviytyä tilanteesta. Tuomarin professionaalinen status ikään kuin laskee, koska hän ei välttämättä hallitse monikielistä viestintää ja tarvitsee tilanteeseen lisäammattitaitoa tulkilta, jonka oma professionaalinen status taas koetaan usein tilanteen hallinnan kannalta alhaiseksi. Tämä sama kehitys on nähtävissä myös terveydenhuollossa. Lääkäri ei pysty yksin suorittamaan kaikkia työtehtäviä vaan tarvitsee ympärilleen muunlaisia ammattilaisia (ks. esim. Baldwin 2007: 97). Tällaiset uudenlaiset työtilanteet tuottavat neuvotteluja siitä, mikä kenenkin työtehtäviin ja vastuulle kuuluu, ja se aiheuttaa myös niin sanottuja alueellisia kiistoja eli rajankäyntiä – tämä on “minun tonttini”, minä “omistan” tämän tiedon (emt. 99, ks. myös Wenger 1998: 200–202). Havaintojemme mukaan näitä neuvotteluja ei kuitenkaan aina varsinaisesti sanallisteta vaan tieto jää saamatta tai antamatta ja käytännöt pitävät yllä sitä, että toista osapuolta ei oteta riittävästi huomioon tiedonjakamisessa. Oikeustulkin työn osalta nämä ”rajaneuvottelut” ovat osittain vielä käymättä, sillä tehtyjen haastattelujen ja havainnointien perusteella on mahdollista väittää, että käsitykset tulkin työstä ja sen onnistumisen edellytyksistä ovat hataria.

Juuri kysymys oikeudenkäynteihin liittyvän tiedon omistamisen oikeudesta ja tiedon jakamisesta käy ilmi tehdyistä tutkimushaastatteluista. Tämä konkretisoituu ongelmana, joka koskee tulkkien mahdollisuutta saada tutustua oikeudenkäyntiaineistoihin. Vaikka tulkit itse tai heitä työllistävät tulkkivälittäjät ajattelevat, että tulkit tarvitsevat mahdollisimman paljon etukäteistietoa käsiteltävästä asiasta, tuomioistuimien tai asianajotoimisto saattaa valtaa käyttäen todeta, että tulkeilla ei ole todellista tarvetta tuntea tiettyjen asiakirjojen sisältöä tai keskustella käsiteltävästä asiasta etukäteen.

Ammattikentällä on otettu ensimmäiset askeleet oikeustulkki- ja oikeuden edustajien välisen yhteistoiminnan parantamiseksi. Keväällä 2011 eurooppalainen rikosasianajajien järjestö *European Criminal Bar Association*, ECBA, ja eurooppalainen oikeustulkki- ja oikeudellisten tekstien kääntäjien järjestö *European Legal Interpreters and Translators Association*, EULITA laativat ensimmäisen yleiseurooppalaisen ohjeistuksen, *Vademecumin*. Sen tarkoituksena on parantaa ammattiryhmien välistä yhteistoimintaa (EULITA & ECBA 2010). Ohjeistus sisältää hyvin konkreettisia ehdotuksia oikeustulkkauksen järjestämiseksi ja eri osapuolten yhteistoiminnan edistämiseksi. Ohjeistuksessa mainitaan muun muassa monimutkaisten oikeustapausten osalta, että tulkin kanssa keskustellaan asiankäsitteystä ennen oikeudenkäyntiä, jotta tulkki pystyy valmistautumaan tulkkaukseen käytettävän sanaston osalta. Tulkin puolueettomuutta voidaan oikeussalissa ohjeiden mukaan korostaa toisaalta tulkin sijoittumisella ja toisaalta esittelemällä läsnä olevat henkilöt ja heidän tehtävänsä heti oikeudenkäynnin alussa. Esittelyssä olisi mainittava, että tulkki on puolueeton ja että tulkin tehtävä on kääntää kaikki kysymykset ja puheenvuorot tarkasti ja täydellisesti. Kun kirjallista aineistoa esitetään ja luetaan ääneen istunnossa, asiakirjat on heti annettava tulkille *prima vista* -kääntämistä varten. Tulkin ja oikeuden yhteistyöstä mainitaan ohjeissa myös, että tulkkia ei pidä keskeyttää tulkkauksen aikana, tulkille ei saa siirtää minkäänlaisia oikeudellisia tehtäviä (esimerkkinä todistajien muistuttaminen totuudessa pysymisestä ennen valaa). Mikäli tulkin pitäisi toimia myös kulttuurin asiantuntijana, tämän on ohjeiden mukaan tapahduttava itse oikeudenkäyntikulun ulkopuolella jonkin osapuolen pyytämällä tauolla.

Muitakin edistysaskeleita on otettu. EULITA edistää uuden direktiivin oikeudesta tulkkaukseen ja käännöksiin rikosoikeudellisissa menettelyissä toimeenpanoa TRAFUT-ohjelman avulla (TRAFUT 2011), jonka tarkoitus muun muassa on kouluttaa tulkkeja ja kääntäjiä sekä edistää hyviä käytänteitä näiden ja oikeuden edustajien välisessä vuorovaikutuksessa. Näiden järjestöjen ja verkostojen tekemän kehitystyön lisäksi myös tutkimuksella on oleellinen merkitys alaa koskevan tiedon lisäämisessä. Tutkimus nostaa esiin konkreettisia ongelmia ja kehityskohteita, joiden pohjalta koulutusta ja alan toimintaa voidaan uudistaa.

Kun tarkastellaan oikeudenkäynnin kokonaisuutta, juristeilla ja tulkeilla voi olla työtehtäviensä hoitamisen kannalta eriävät tavoitteet ja erilliset ammattieettiset periaatteet. Keskustelemalla työtehtävien hoitamiseen liittyvistä odotuksista ja käsityksistä yhdessä ja avoimesti on mahdollista parantaa yhteistyön etiikkaa ja oikeuskäsittelyn joustavuutta ja sujuvuutta.

Lähteet

- Alexieva, Bistra (1997/2002). A typology of interpreter-mediated events. Teoksessa: Franz Pöchhacker & Miriam Shlesinger (toim.). *The Interpreting Studies Reader*. London/New York: Routledge. 220–233.
- AIIC (2009). *Code of Professional Ethics*. Version 2009 [online]. [Lainattu 25.4.2011]. Saatavilla: <http://www.aiic.net/ViewPage.cfm/article24.htm>
- Baldwin Jr., Dewitt C. (2007). Territoriality and power in the health professions. *Journal of Interprofessional Care* 21, 97–107.
- Berg-Seligson, Susan (2002). *The bilingual courtroom: court interpreters in the judicial process*. University of Chicago Press.
- Driesen, Christiane & Haimo Petersen (2011). *Gerichtsdolmetschen. Grundwissen und Fertigkeiten*. Tübingen: Narr.
- Eades, Diana (2010). *Sociolinguistics and the Legal Process*. Bristol: Multilingual Matters.
- Engeström, Yrjö (2008). *From Teams to Knots. Activity-Theoretical Studies of Collaboration and Learning at Work*. Cambridge: Cambridge University Press.
- EULITA & ECBA (2010). *Vademecum*. Guidelines for a more effective communication with legal interpreters and translators [online]. European Legal Interpreters and Translators Association & European Criminal Bar Association. [Lainattu 25.4.2011]. Saatavilla: <http://www.ecba.org/extdocs/erv/projects/ps/Vademecum.pdf>.
- Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2010/64/EU*, annettu 20. päivänä lokakuuta 2010, oikeudesta tulkkaukseen ja käännöksiin rikosoikeudellisissa menettelyissä [online]. [Lainattu 25.4.2011]. Saatavilla: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2010:035:0015:0017:FI:PDF>
- Foley, Tony (2006). Lawyers and legal interpreters. Different clients, different culture. *Interpreting* 8: 1, 97–104.
- Grbić, Nadja (2010). “Boundary work” as a concept for studying professionalization processes in the interpreting field. *Translation and Interpreting Studies* 5: 1, 109–123.

- Irvine, Rob, Ian Kerridge, John McPhee & Sonia Freeman (2002). Interprofessionalism and ethics: consensus or clash of cultures? *Journal of Interprofessional Care* 16: 3, 199–210.
- Irvine, Rob, Ian Kerridge & John McPhee (2004). Towards a dialogical ethics of interprofessionalism. *Journal of Postgraduate Medicine* 50 (4), 278–280.
- Kadrić, Mira (2009). *Dolmetschen bei Gericht. Erwartungen, Anforderungen, Kompetenzen*. 3. uudelleen muokattu painos. Wien: Facultas.
- Kielilaki 2003/423.
- Kinnunen, Tuija (2010). Agency, Activity and Court Interpreting. Teoksessa: Tuija Kinnunen & Kaisa Koskinen (toim.). *Translators' Agency*. Tampere Studies in Language, Translation and Culture. Series B 4 [online]. Tampere: Tampere University Press [Lainattu 25.4.2011]. 126–164. Saatavilla: <http://tampub.uta.fi/tup/978-951-44-8082-9.pdf>
- Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa 11.7.1997/689.
- Lee, Jieun (2009). Conflicting views on court interpreting examined through surveys of legal professionals and court interpreters. *Interpreting* 11: 1, 35–56.
- Malloy, David, Thomas Hadjistavropoulos, Elizabeth McCarthy, Robin J. Evans, Dwight H. Zalus, Illyeok Park, Yongho Lee & Jaime Williams (2009). Culture and organizational climate: nurses' insights into their relationship with physicians. *Nursing Ethics*, 16: 6, 719–733.
- Martinsen, Bodil & Friedel Dubslaff (2010). The cooperative courtroom: A case study of interpreting gone wrong. *Interpreting* 12: 1, 21–59.
- Morris, Ruth (2010). Images of the court interpreter. Professional identity, role definition and self-image. *Translation and Interpreting Studies* 5: 1, 20–40.
- Oikeusministeriö (2011) [online]. [Lainattu 25.4.2011]. Saatavilla: <http://www.om.fi/text/Etusivu/Valmistella/Lakihankkeet/Kansainvalinenprosessioikeus/1247667174051>
- Oikeustulkkaus selvityshanke* (2008). Asiantuntijaryhmän raportti opetusministeriölle. Helsingin yliopisto.
- Ortega Herráez, Juan M., Maria Abril Martí & Anne Martin (2009). Community interpreting in Spain. A comparative study of interpreter's self perception of role in different settings. Teoksessa: Sandra Hale, Uldis Ozolins & Ludmila Stern (toim.). *The Critical Link 5. Quality in interpreting – a shared responsibility*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing company. 148–167.
- Parviainen, Jaana (2006). Kollektiivinen tiedonrakentaminen asiantuntijatyössä. Teoksessa: Jaana Parviainen (toim.). *Kollektiivinen asiantuntijuus*. Tampereen yliopisto: Tampere University Press. 155–187.
- SKTL (1994). *Tulkin ammattisäännöstö* [online]. [Lainattu 25.4.2011]. Saatavilla: <http://www.sktl.fi/@Bin/33666/tulkin+ammattis%C3%A4%C3%A4nn%C3%B6st%C3%B6.pdf>
- SKTL (2001). *Oikeustulkkausohjeet* [online]. [Lainattu 25.4.2011]. Saatavilla: http://www.sktl.fi/kaantaminen_ ja_tulkkaus/kaantajan_ ja_tulkin_tyokalupakki/oikeustulkkausohjeet/
- SKTL (2002). *Asioimistulkin ammattisäännöstö. Asioimistulkkausohjeet* [online]. [Lainattu 25.4.2011]. Saatavilla: <http://www.sktl.fi/@Bin/33669/asioimistulkin+ammattis%C3%A4%C3%A4nn%C3%B6st%C3%B6.pdf>
- Storch, Janet L. & Nuala Kenny (2007). Shared Moral Work of Nurses and Physicians. *Nursing Ethics* 14: 4, 478–491.
- TRAFUT (2011). *Training for the Future. EULITA Action Programme for the years 2011–2013* [online]. [Lainattu 25.4.2011]. Saatavilla: <http://eulita.eu/training-future>
- Vik-Tuovinen, Gun-Viol (2011). Developing professional thinking and acting within the field of interpreting. Teoksessa: Cecilia Alvstad, Adelina Hild & Elisabet Tiselius (toim.). *Methods and Strategies of Process Research*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. 301–315.
- Wenger, Etienne (1998). *Communities of Practice. Learning, Meaning, and Identity*. Cambridge: Cambridge University Press.